

6 Pohdinta ja johtopäätökset

6.1 Pohdintoja Ounasselän tunturiseudun luonnon vetovoimatekijöistä ja ekologisesta kestävydestä matkailussa (Pertti Sarala, Ulpu Väisänen, Jukka Räisänen, Peter Johansson, Kristina Lehtinen, Marja Uusitalo, Jukka Jokimäki, Marja-Liisa Kaisanlahti-Jokimäki, Salla Kananen ja Helena Tormilainen)

Maisemaselvitys on osoittanut, että erityisesti alueellisen geologian ja siihen liittyvän maiseman vesitalouden tunteminen on perusedellytys maisemarakenteen ja maisemaekosysteemin toiminnan ymmärtämiselle. Geologia luo perustan luonnon kantokyvyille (ts. maiseman tuotto- ja muutoksensietokyvyille), monimuotoisuudelle, kulttuurin kehittymiselle ja ihmisen toiminnalle yleensä sekä elämysten ja kokemusten syntymiselle. Geologiset tekijät ovat merkittäviä esimerkiksi Ounasselän tunturiseudun maiseman perusrungon ja eri alueiden maisemarakenteen ja maisematyyppien muodostumisessa. Ne puolestaan ilmenevät maisemakuvana, joka määrää sekä paikallisyhteisöjen että matkailijoiden kokemuksia alueesta. Kallio- ja maaperän ominaisuudet heijastuvat kasvillisuuden ja sen myötä myös eläimistön paikallisina lajikoostumuksina ja vaihteluna. Maalajien erilaisten viljelyominaisuuksien kautta geologia on luonut puitteet aluksi alkutuotannon ja myöhemmin myös matkailun harjoittamiselle. Vastaavasti matkailulla, kuten muullakin ihmistoiminnalla, on vaikutuksia geologiaan. Matkailurakentaminen lisää esimerkiksi tarvetta hankkia rakennuskelpoista maata ja maa-aineksia, joiden lisäksi matkailukeskusten vesi- ja jätehuoltoratkaisut vaikuttavat matkailukeskuksia laajemmalle alueelle ja ovat ajallisestikin kauaskantoisia.

Ounasselän tunturiseutu on geologialtaan ja muilta maisematekijöiltään erityisen monimuotoinen ja omaleimainen. Alueen vaihteleva kallioperä koostuu kulutusta hyvin kestävästä grani-toideista ja sedimenttikivistä sekä helpommin kuluvista vulkaanisista kivistä ja liuskeista. Näistä ensimmäinen ryhmä muodostaa Ounasselälle ominaisen tunturimaiseman ja jälkimmäinen maailmanlaajuisesti kiinnostusta herättävän, malminetsinnälle ja kaivostoiminnalle otollisen vyöhykkeen. Monimuotoista ja vanhaa kallioperää täydentää Ounasselän alueen poikkeuksellinen, viimeiset 2,5 miljoonaa vuotta kestänyt jäätiköitymishistoria. Lukuisat toisiaan seuranneet mannerjäätiköitymiset ovat muovanneet maisemaa ja kuluttaneet kallioperää. Toisaalta viimeimpien jäätiköitymisvaiheiden aikana alue on sijainnut jäätikön keskusalueella ja aivan loppuvaiheessa jäänjakavyöhykkeellä. Siten pohjaan kohdistunut eroosio on ollut vähäistä, mistä merkinä on esimerkiksi alavilta alueilta moreenipeitteen alta yleisesti tavattava, paikoin useita kymmeniä metrejä paksu rapaumakuori. Viimeisen mannerjäätikön sulamisvaiheessa kielekkeiksi jakautunut jäätikkö on paikoin aktivoitunut ja liikkueensa synnyttänyt alueen pohjoisosassa etelästä pohjoiseen, ja toisaalta alueen eteläosassa luoteesta kaakkoon päin suuntautuneita maaperämuotoja. Maaperämuodostumien kirjoa ovat täydentäneet vielä jäätikön sulamisen viimeisessä vaiheessa kerrostuneet harjumuodostumat ja tuntureiden rinteillä tavattavat jään reunansuuntaiset muodostumat. Sulamisvesien ja myöhempien jääjärvien purkausumat ovat synnyttäneet tuntureiden väleissä ja joskus tunturien rinteilläkin tavattavia kuruja ja rotkoja, jotka ovat historiallisesti merkittäviä luontokohteita, joita hyödynnetään matkailussa.

Ounasselän pitkä etelä-pohjoissuuntainen tunturijakso jakaa Ounasselän tunturiseudun vesitalouden kannalta kahteen päävaluma-alueeseen, ja muut vaara- tai tunturijaksot useisiin pienempiin valuma-alueisiin. Näillä lukuisilla valuma-alueilla on omat hydrologiset sykliinsä. Geologisten ja ilmastollisten tekijöiden ylläpitämä vesitalous määrää puolestaan pitkälle valuma-alueiden ekosysteemien toiminnan ja siihen liittyen maiseman muutoksensietokyvyn. Valuma-alueen

vesitalous vaikuttaa alueen kasvillisuuteen, eläimistöön ja elinympäristöihin, jotka ovat Ounasselän tunturiseudulla erittäin monimuotoisia. Vaihteleva korkokuva ja paikalliset ilmasto-olosuhteet ovat muokanneet alueen kasvillisuudesta, jossa on sekä pohjoisia että eteläisiä piirteitä, vyöhykkeisen tai mosaiikkimaisen. Nämä maankamaran kasvipeitteen ominaisuudet yhtäältä korostavat korkokuvan vaihtelua, joka hallitsee seudun maisemakuvaa, ja toisaalta lisäävät alueen ainutlaatuisuutta ja sen myötä kasvilajiston ja kasvupaikkatyypin suojeluarvoja. Alueen arvokkaimpia ympäristöjä eurooppalaisessa mittakaavassa ovat luonnontilaiset metsät. Alueella esiintyy myös useita EU:n luontodirektiivin liitteessä II lueteltuja nisäkäslajeja ja EU:n lintudirektiivin liitteen I lintulajeja, joiden esiintyminen alueella tulisi turvata. Maiseman ainutlaatuisuuden, geologisen ja ekologisen monimuotoisuuden ja niihin liittyvien suojeluarvojen vuoksi alueella on yksi Suomen suurimmista luonnonsuojelualueista. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto on tärkeä luontomatkailun vetovoimatekijä ja Ylläksen ja Levin matkailukeskusten voimavara.

Luonto- ja maisematekijät huomioonottavat ja hyvin hoidetut kesä- ja talvireitit sekä niihin liittyvät palvelut ovat luonnon ja maiseman ohella usein tärkeimpiä asioita Lapin matkailijoille matkakohteiden valinnassa (Järviluoma 2006). Esimerkiksi Metsähallituksen toiminta selvitysalueella erilaisten retkeilyrakenteiden tuottajana on tässä mielessä ollut ansiokasta ja vahvistanut alueen vetovoimaisuutta erityisesti vaeltajien ja hiihtäjien keskuudessa. Ounasselän seutu onkin monia muita matkailukeskittymiä vetovoimaisempi hyvän infrastruktuurinsa eli monipuolisen palvelutarjonnan sekä helpon ja nopean saavutettavuutensa ansiosta. Kuitenkin seudun maisemien monimuotoisuutta on vielä hyödyntämättä matkailullisesti.

Matkailurakenteisiin tehtyjä investointeja voidaan hyödyntää, käyttöastetta tehostaa ja suhdanvaihteluja tasata kehittämällä hiljaisten kausien matkailutuotteita ja -palveluja. Tähän matkailukeskusten kehittämissstrategiat tähtäävätkin. Ounasselän tunturiseudulla on esimerkiksi monimuotoisia suoalueita, erityisesti aapasointa (esim. Suur-Teuravuoma), joiden matkailullista tuoteistamista ollaan vasta aloittamassa (Lappalainen 2001). Nykyisillään Ylläksen ja Levin alueiden luontopolut opasteineen esittelevät varsin suppeasti suoalueiden monipuolista luontoa. Maisemaselvitysten mukaan matkailu ei vaikuta soiden kasvillisuuteen merkittävästi, sillä suoalueilla kulkevat kävelyreitit ovat yleensä pitkostettuja, ja lumipeite suojaa talvella kasvillisuutta hiihtolatuojen ja moottorikelkkareittien käytön vaikutuksilta. Tosin reittien pohjien kuivatus ojittamalla aiheuttaa jonkin verran muutoksia soiden pintakasvillisuuteen. Kansallispuistojen luontokeskusten näyttelyt ja erilaiset luontopolut voitaisiin myös sisällöllisesti kytkeä toisiinsa siten, että ne esittelisivät koko maisemaseudun luonnon ja kulttuurin laajaa kirjoa. Tämä tavoite toteutuisi parhaiten hyödyntämällä entistä enemmän maakunnan laajassa tutkimuslaitosverkostossa harjoitettavaa ympäristö- ja kulttuuritutkimusta. Muun muassa kallioperässä piileviä luonnonrikkauksia ja näiden luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvää ihmistoiminnan historiaa (esimerkkinä kaivostoiminta) ei ole Ounasselän alueella osattu toistaiseksi hyödyntää.

Luonnon ja maisemien hyödyntämisellä on myös ekologiset vaikutuksensa ja maisemien muutoksensietokyvyllä rajat, jotka tulisi määrittää ja ottaa huomioon matkailualueiden kehittämisessä. Maankäytössä ei ole Suomessa perinteisesti kiinnitetty huomiota alueiden vesitalouden muuttumiseen, ja siksi taajamarakentamisen yhteydessä on usein tuhottu maaston alavimmissa kohdissa olevia vesien kerääntymisalueita kuten puroja, lähteitä ja soita. Laakson painanteet, kosteikkoalueet ja niillä sijaitsevat lammet tasoittavat virtaamia ja säätelevät kasvillisuuden käytettävissä olevia vesimääriä. Luontaisen kasvillisuuden säilyttäminen auttaisi pitämään vesitalouden tasapainossa. Matkailukeskuksien kasvupaineet aiheuttavat kuitenkin ongelmia, kun loma-asutus halutaan sijoittaa mahdollisimman lähelle luonnonympäristöön ja -maisemaan tukeutuvia virkistys- ja ulkoilutoimintoja. Tämä voi aiheuttaa luonnontilaisten olosuhteiden muu-

toksia vesitalouden kannalta. Matkailun ekologisen kestävyuden kannalta onkin erittäin tärkeää, että maisemarakenne ohjaa aina alueidenkäyttöä ja rakentamisalueiden valintaa.

Panun (1998) mukaan rakentamiseen parhaiten niin ekologisesti kuin teknisestikin soveltuvat rinnealueet sijaitsevat selänteiden ja laaksojen väliin jäävien rinteiden keski- tai alaosissa. Näillä välialueilla rakentamisen vaikutukset valuma-alueen vesitalouteen ja kasvillisuuteen ovat pienimmät. Tällaisia alueita on kuitenkin melko vähän jäljellä Levin ja Ylläksen matkailutaajamien läheisyydessä. Niinpä matkailurakentaminen on yleiskaavoissa tehdyistä tiiviin rakentamisen linjauksista huolimatta leviämässä ylärinteille ja jopa lakialueille, joissa herkkä luonto on uusiutumiskyvyltään heikkoa, ja joiden rakentaminen ja aikaa myöten myös ympäristönhoito tulevat kalliiksi. Tiivis matkailukeskuksen taajamarakenne uhkaa toisaalta kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita ja perinnemaisemia, vaikkakin se säästää ympäröivää luontoa ja lisää rakentamisen kustannustehokkuutta. Tiivis rakentaminen pirstoo perinnebiotooppeja. Lisäksi alkupe räinän peltoaukeiden hallitsema kyläalue, jossa rakennukset ovat perinteisesti sijoittuneet melko väljästi ja muodostaneet pelloille avautuvia pihapiirejä, sulkeutuu vaihe vaiheelta. Maisematilojen sulkeutumisen lisäksi kaupunkimaisuutta lisäävät myös alueelle vieraat materiaalit ja muista kulttuureista lainattu arkkitehtuuri, jotka voivat usein olla ristiriidassa maaseudun perinteisen rakennustyylin ja -materiaalien kanssa.

Katu-, parkki- ja tonttialueiden rakentamistapa vaikuttaa myös alueiden vesitalouteen ja sen myötä ekologiseen kestävyteen. Kulutusta kestäväälle päällystetylle pinnalle satava vesi ei pääse imeytymään maaperään kuten luonnontilaisilla alueilla tapahtuu. Mitä enemmän rakennetulla alueella on vettä läpäisemätöntä pintaa, sitä suurempi on pintavalunta. Samalla kun hulevesien määrä kasvaa, pintakerrosvalunta, imeytyminen pohjaveteen (perkolaatio) ja haihdunta pienenevät (Ahponen 2003). Muutokset voivat olla kymmeniä prosentteja verrattaessa kaupunkimaisia olosuhteita ja luonnonympäristöä. Suuret hulevesistä pohjavesiin ja vesistöihin joutuvat kiintoainesmäärät sekä happea kuluttavat aineet, kuten ravinteet, raskasmetallit, orgaaniset aineet, polttoainejäämät ja bakteerit voivat liata pohjavesiä, rehevöittää vesistöjä ja vähentää siten huomattavasti kalakantaa ja muita vesistön virkistysarvoja (Lundberg & Lindmark 1994). Taajamien lisäksi retkeilyreittien rakentaminen ja lisääntyvä käyttö vaikuttavat pinta- ja pohjavesien laatuun. Levin alueella rakentaminen ja muu maankäyttö on nykyisin paikoin kaupunkimaisista. Siksi matkailualueella on esiintynyt taajama-alueille tyypillisiä maa-aineisten eroosiota aiheuttavia hulevesiongelmia, jotka ilmenevät maisemakuvassa ja jotka koetaan usein erilaisina häiriöinä maisemassa. Ylläksen alueella rakennuskanta on toistaiseksi harvempaa, joten rakentamisen vaikutukset vesitalouteen ovat olleet vähäisemmät. Talven lumiolosuhteisiin ja luonnonmukaisen vesitalouden suunnitteluun (sis. luonnonmukaiset huleveden käsittelymenetelmät) kannattaisikin tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota, ja käyttää aluesuunnittelussa ja rakentamisessa alan asiantuntijoita.

Matkailukeskusten rakentaminen voi muuttaa alueen eläinlajistoa samalla, kun ihmisen seuralajit hyötyvät matkailun mukanaan tuomista muutoksista. Nisäkkäistä esimerkiksi jänis ja kettu esiintyvät taukotupien läheisyydessä runsaampina kuin matkailukeskustaajamissa tai luonnontilaisilla metsäalueilla. Häiriöherkät lajit, kuten kotka, joutuvat sen sijaan siirtymään syrjäisemmille alueille matkailutoiminnan laajentuessa. Eläimistö vaikuttaa omalta osaltaan maiseman visuaalisuuteen, ja esimerkiksi linnusto monipuolistaa äänimaisemaa. Yhä useampi matkailija pitää hiljaisuutta ja luonnon omaa äänimaisemaa tärkeänä osana positiivista matkakokemusta. Eläimistö voi myös muokata maisemaa. Ylitiheillä eläinkannoilla voi olla vaikutusta mm. puulajisuhteisiin ja kenttäkerroksen kasvillisuuden koostumukseen. Pienemmässä tarkastelussa majavat muokkaavat padoillaan puronvarsia. Myös lintujen ja myyrrien rooli kasvillajien siementen levittäjinä voi olla alueellisesti varsin merkittävä. Matkailukeskusalueiden käy-

tön ja hoidon suunnittelussa tulisikin turvata alueiden elämistön säilyminen rikkaana ja elinvoimaisena.

Kasvavien matkailukeskusten akustinen haaste on jatkuvasta rakentamisesta aiheutuva melu. Rakentamisen äänet myös peittävät alleen luonnonäänet tai sekoittavat äänimaiseman lofitasoiseksi. Matkailutoimintojen ja ihmisten äänien lisääntyminen kohottavat matkailukeskusten perusäänen voimakkuutta ja lisäävät meluksi luokiteltavien äänten määrää. Hiljaisuus, joskaan ei äänettömyys, on viihtyvyyden kannalta toivottavaa. Tärkeitä perusasioita matkailukeskusten äänimaisemien tarkastelussa ovat hiljaisuuden ja meluisuuden sekä ihmisten tuottamien äänien ja luonnonääniä suhteet. Lomatonttien äänimaisematoiveista tehdyssä tutkimuksessa hiljaiseen ympäristöön sai enemmistöllä vastaajista sisältyä luonnon äänien (erilaiset veden äänet olivat erityisen toivottuja) lisäksi etäistä koiran haukunna tai autojen ääntä sekä satunnaista latukoneen tai lentokoneen ääntä, mutta ei etäisiä laskettelu- tai lomakeskuksen, moottorikelkan tai moottoriveneen ääniä (Kangas 2005). Toisaalta rakennusten oikealla sijoittelulla voidaan vaimentaa melun leviämistä ja lisätä hiljaisien alueiden määrää.

Eri toimintoihin tarvittavan fyysisen tilan ja toiminnan valtaaman akustisen tilan suhde on toiminnallisen suunnittelun kannalta merkityksellistä. Moottorivoimalla ja lihasvoimalla suoritettavat aktiviteetit eivät sovi äänimaisemiltaan toistensa läheisyyteen, vaan akustisten tilojen tulisi olla erillään toisistaan matkailijoiden tavoitteita ajatellen. Levillä ja Pallaksella 1997 tehty tutkimus osoitti eroja hiihtäjien, laskettelijoiden, moottorikelkkailijoiden ja vaeltajien tavoitteissa (Järviluoma 2006). Hiihtäjille ja vaeltajille olivat tärkeintä kunnan kohentamisen ja rentoutumisen ohella luonnon hiljaisuudesta nauttiminen, tunne luontoon kuulumisesta sekä luonnon tarkkailu, kun taas laskettelijoille ja moottorikelkkailijoille tärkeimmiksi osoittautuivat vauhdin hurma, omien rajojen kokeilu ja harrastustekniikan kehittäminen. Eri alueiden maisemallisiin arvoihin vaikuttavat näköaistin lisäksi myös muilla aisteilla tehdyt havainnot. Siksi ääniympäristön välittämä signaali voi olla myös ristiriidassa maiseman historian tai luonteen kanssa. Niinpä esimerkiksi maaseudun perinteisiin kulttuurimaisemiin voisi moottorikelkkailun sijasta sijoittaa alueen hiihto- ja retkeilyreitit. Maankäytön suunnittelussa kannattaa konsultoida myös äänimaisema-asiantuntijoita.

6.2 Pohdintoja matkailukeskusten maisemien merkityksistä (Marja Uusitalo, Ilona Mettiäinen ja Outi Rantala)

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen (2000) mukaan maisemalla on tärkeä merkitys ekologian lisäksi myös taloudelle. Tämä korostuu matkailussa, jonka keskeisiä vetovoimatekijöitä maisema on (Silvennoinen ym. 1997, Järviluoma 2006, Saarinen 1996). Maisemayleissopimuksessa, johon Suomikin on sitoutunut 1.4.2006 alkaen, maisema nähdäänkin merkittävänä taloudellisen toiminnan voimavarana, jonka suojele, hoito ja suunnittelu voi lisätä työpaikkoja. Lapille matkailun aluetaloudellinen merkitys on erityisen suuri. Matkailun arvioidaan työllistävän Lapissa enemmän kuin minkään muun yksittäisen luontoon tukeutuvan taloudellisen toimialan (Lapin metsästrategia 1995). Lisäksi matkailuyritykset ovat joko suoraan tai välillisesti lähes ainoita yksityisen sektorin työllistäjiä useilla Lapin paikkakunnilla. Matkailuelinkeinon kerrannaisvaikutukset ulottuvat myös muille, mm. rakentamisen ja kaupan aloille. Jarkko Saarinen on Lapin Kansan haastattelussa (1.12.2003) arvioinut, että Lapissa on matkailukeskusten ansiosta kaupan asiakkaita noin 50 000 enemmän kuin asukasmäärä antaisi odottaa. Näin matkailu ja sen oheispalvelut hyödyttävät sekä matkailijoita että paikallisia ihmisiä ja edesauttavat työpaikkojen ja peruspalvelujen säilymistä ja syrjäisten seutujen pysymistä asuttuina. Voidaan siis sanoa, että maisema on taloudellisen arvojen vuoksi matkailuelinkeinon perusvoimavara. Kun matkailu-

alueiden suunnittelussa kiinnitetään erityistä huomiota maisemaan, huolehditaan samalla resursseista, johon elinkeino nojaa, ja siten elinkeinon tulevaisuudesta.

Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa (2006) on myös todettu, että matkailu aiheuttaa alue- ja kaupunkisuunnittelun, liikenteen, teollisuuden, maa- ja metsätalouden ohella erilaisia muutospaineita maisemiin, ja että maiseman laadun ja monimuotoisuuden säilyminen tulisi varmistaa hyödyntämällä maisemia kestäväällä tavalla, myös paikallisyhteisöjen maisemille antama arvo huomioon ottaen. Maisema on yhteinen kulttuurinen voimavaramme ja sosiaalisen hyvinvointimme perusta, koska se vaikuttaa paikalliskulttuurin muotoutumiseen ja lujittaa identiteettiämme. LANDSCAPE LAB –hanke on toteuttanut eurooppalaisen maisemayleissopimuksen sisältöä arvioimalla Ylläksen ja Levin maisematekijöitä paikallisten asukkaiden ja matkailijoiden (virkistyskäyttäjien) kanssa sekä määrittelemällä maisematekijät asiantuntijatyönä. Paikallisyhteisöjen haastatteluissa pääpaino on ollut paikallisyhteisöjen kokemuksellisen, ympäristöään koskevan asiantuntemuksen kartoittamisessa, lähtökohtana paikallisyhteisöjen käsitykset (Pelkonen ja Tyrväinen 2005). Matkailijoiden ja paikallisyhteisöjen haastattelutkimusten avulla on tuotu esiin matkailu- ja elinympäristöjen arvokkaat maisemapiirteet ja –alueet, joiden säilyttäminen ja hoitaminen on sosiokulttuurisesti kestävä matkailuelinkeinon harjoittamista. Järviluoman (1993) mukaan vaikuttamismahdollisuuksiinsa ja ylipäättään alueen matkailutoimintaan tyytyväinen paikallisväestö on matkailukeskusten tärkeimpiä kilpailuvaltteja.

Lisäksi paikalliset ja matkailijat ovat osoittautuneet hyviksi alueiden historian ja käytön asiantuntijoiksi. Matkailukeskusten paikallisten asukkaiden ja myös matkailijoiden näkemykset ovat arvokasta paikkaan sidottua tietoa matkailukeskusten ympäristöön kohdistuvista toiveista, arvoista ja tarpeista (Pelkonen ja Tyrväinen 2005). Tämä paikallinen tieto tulisikin nykyistä paremmin välittää matkailuelinkeinon ja matkailukeskusten maankäytön suunnitteluun. Eri käyttäjäryhmien paikkatuntemus eroaa jonkun verran. Kyläläiset sekä pitkään ja toistuvasti matkailualueilla vierailleet, "puolipaikalliset" matkailijat tekivät haastattelujen yhteydessä enemmän ja tarkempia karttamerkintöjä verrattuna satunnaisempiin matkailijoihin, joiden omakohtainen kokemus matkailukeskuksesta ja sen ympäristöstä on alueellisesti suppeampi ja ajallisesti lyhyempi. Myös paikannimien tuntemus on paikallisilla asukkailla useimpia matkailijoita parempaa.

Maisemasta muodostuva mielikuva ei koskaan vastaa täydellisesti todellisuutta, ja ihmisille voi syntyä erilaisia mielikuvia ja mielipiteitä samasta maisemasta (Lynch 1975). Myös kulttuurinen taustamme ja motiivimme vaikuttavat siihen, millaisiin maisemakuvan ominaisuuksiin reagoimme ja millaisia merkityksiä niille annamme (Bell 1999). Ihminen käsittelee havaintoja, joilla on merkitystä omalle toiminnalle tai elämälle (Tuovinen 1992). Nämä tulkinnat ja ympäristön herättämät tuntemukset hän tallentaa muistiinsa, ja näin miellyimme tiettyihin ympäristön piirteisiin.

Ylläksen ja Levin matkailukeskuksissa kohtaavat maaseutukylä, erämaaluonto ja matkailukaupunki. Siellä kohtaavat myös eri käyttäjäryhmien yhteiset ja erilaiset intressit, ns. matkailijan lomakohteeseensa suuntaama (tourist gaze, MacCannell 1989, Urry 2002) ja paikallisten arkiympäristöään tarkasteleva katse. Siinä missä matkailija saattaa kokea kesantopellon yleisenä välinpitämättömyytenä ympäristöä kohtaan, pelto voikin paikallisväestön näkökulmasta ilmentää kylän sukulaisuussuhteita tai yhtä vaihetta kylän historiassa. Silloin ei arvioida pellon kuntoa matkailun kannalta, vaan pelto itsessään on maisemakuvaa rikastuttava historiallinen elementti, yhteisön yhteinen muisto ja yhteisöllisen identiteetin rakentaja (Tuovinen 1992), osa maiseman ja kylän kehityksen prosessia. Koska kyläläisillä itsellään on ollut ratkaiseva merkitys matkailutoiminnan käynnistymisessä ja matkailu on ollut jo pitkään merkittävä elinkeino kylissä ja osa paikallista elämää, monet paikalliset voivat arvioida ympäristöään myös matkai-

luelinkeinin näkökulmasta. Eroja matkailijoiden ja paikallisten näkökulmissa kuitenkin on, ja ne heijastavat erilaisia merkityksenannon ja alueeseen sitoutumisen prosesseja. Matkailijoiden maisemille antamat merkitykset syntyvät usein lomaan mm. matkailumainonnan perusteella ladattujen odotusten ja maisematekijöistä eri aktiviteettien aikana välittyvien aistihavaintojen tuloksena. Paikallisille ihmisille maisema on dynaamisempi ja merkityksenannolla on pidempi, jopa sukupolvien taakse ulottuva historia. Maisema herättää tunteita molemmissa käyttäjäryhmissä ja usein myös matkailijoilla on tunnesiteitä alueeseen. Paikallisilla maisemaan ja paikkaan identifioituminen on voimakkaampaa erityisesti vuosisataisen maanomistuksen ja sukutilojen myötä (Autti 1996). Kylä on kuin sukupuu, jolloin kylän säilyminen on tärkeää myös yksilön minuudelle, identiteetille. Paikallisille asukkaille kylä ja sitä ympäröivä luonto ovat arvokkaita sekä itsessään (maisemana, identiteettinä, kotiseutuna, suvun maana) että tärkeänä resursina, johon esimerkiksi elinkeinotoiminta voi perustua.

Matkailijat painottavat maisemien visuaalisia ominaisuuksia, kun taas paikalliset näyttäisivät tarkastelevan alueita enemmän suhteessa maankäyttöön ja sen prosesseihin, vaikka maisemanäkökulma on myös paikallisille hyvin tärkeä. Esimerkiksi Ylläksen haastatteluissa matkailijat puhuivat luonnonmaisemista yleisemmin (erityisesti lakialueet, rinteet ja kurut) antamalla toisinaan paikoille nimiä. Kyläläiset puhuivat kansallispuistosta mainiten myös tiettyjä paikanimiä puistoalueen sisältä. Matkailijat eivät paikallisista poiketen maininneet kansallispuistoa erityisen merkittävänä Ylläksen matkailun vetovoimatekijänä. Sekä paikallisille että matkailijoille vesistöt olivat kauniita ja elämyksellisiä maisemaelementtejä, joihin liittyy myös virkistysmahdollisuuksia. Levillä, jossa matkailun kasvu on ollut erityisen nopeaa, paikalliset näkivät perinteisten luonnonkäyttötapojen kuten marjastuksen ja metsästyksen vaikeutuneen ja maankäytöstä koituvien hyötyjen jakautumisen olevan epätasaista esimerkiksi Kätkätunturin alueella. Paikallisia puhuttivat matkailurakentamisen ulottaminen peltoalueille ja päiväretkikohteisiin. Matkailijat olivat ennemminkin kiinnostuneita siitä, että rakentamisessa noudatettaisiin johdonmukaista tai paikallista tyyliä, mitä kannattivat myös monet kyläläiset. Molemmat ryhmät odottivat matkailukeskusten rakennetulta ympäristöltä ”harmonisuutta” ja luonnonmaisemaan istuvuutta. Matkailun voimakas sesonkiluonteisuus ja talvipainotteisuus näkyvät usein matkailukeskusympäristössä kiireen aiheuttamana yleisenä siivottomuutena sekä rakennuksina ja rakenteina, joiden mitoituksessa, ulkonäössä ja sijoittelussa ei ole välttämättä otettu huomioon sitä, että ne ovat osa paikallisten elinympäristöä vuoden ympäri. Siksi kesämatkailun kehittäminen voi parhaimmillaan edistää myös paikallisväestön elinympäristön laatua ja viihtyvyyttä. Toisaalta ympäristön siistiminen ja rakennusten ympäristön viimeisteleminen voivat olla myös menestyvän ja korkeatasoisen kesämatkailun edellytys. Jo nyt matkailijat toivovat kiinnitettävän enemmän huomiota matkailukeskusten siisteyteen.

Näkemykset taajamarakenteen tiiviyydestä olivat pitkälti matkailukeskuskohtaisia. Levillä arvostettiin tiiviyyttä ja Ylläksellä väljyyttä, mikä viittaisi siihen, että alueet ovat profiloituneet ainakin taajamarakenteen osalta ja että jatkossa olisi tärkeää säilyttää ja vahvistaa tätä ominaisuutta. Se, että Ylläkseltä puuttuu Levin kaltainen tiivis keskusta, pitäisikin ehkä nähdä maisematekijöiden ja asutushistorian muovaamana erona eikä niinkään eri kehitysvaiheena matkailun kehityskaarissa, joka johtaa samaan lopputulokseen. Kun Leviä ja Yllästä kehitetään erilaisina keskuksina, seudun matkailuyritykset voivat houkutella ja palvella useampia kohderyhmiä.

Matkailu ja sen menestyminen on myös paikallisyhteisöjen intressi, koska monien asukkaiden toimeentulo on suoraan tai välillisesti riippuvainen matkailusta. Matkailulla on ollut monia myönteisiä vaikutuksia paikallisyhteisöihin. Se on muun muassa lisännyt työllisyyttä, vähentänyt muuttotappioita, kasvattanut maanmyynnistä saatuja tuloja ja tuonut alueelle lisää peruspalveluja. Matkailukeskusten kasvu voi kuitenkin myös uhata kyläympäristöjä mm. lisäämällä pel-

tojen rakentamispainetta ja yksipuolistamalla elinkeinorakennetta. Maanhinnan kohoaminen houkuttelee myymään tonttimaata, vaikka siellä sijaitsisi historiallisesti arvokkaita rakennuksia ja kyläläiset haluaisivat säilyttää kylänsä kulttuuriympäristön. Samanlaisia paineita kohdistuu matkailukeskuksia ympäröiviin metsä- ja erämaa-alueisiin. Siksi esimerkiksi Ylläsjärvellä ja Levillä voitaisiin kokeilla maisema-arvo- tai virkistysarvokauppaa keinona ratkaista Ylläsjärven kylämaiseman tulevaisuus ja Kätkätunturin metsäaluetta koskeva kiista (esim. Koivula ja Saastamoinen 2005). Kätkän alueen ongelma on tyypillinen matkailullisesti merkittävien alueiden ongelma, ja siihen on kiinnitetty huomiota erilaisissa tutkimuksissa. Metsänomistajien ja matkailuyrittäjien välisistä laajemmista maisemanhoitosopimuksista ei ilmeisesti ole vielä kokeusta (Koivula 2005). Vaikka paikallisyhteisön näkökulmasta alueella on muitakin kuin taloudellisia arvoja (esimerkiksi vanhat sukutilat, maanomistus, perinteinen luonnonkäyttö), kiista koskee myös taloudellisia kysymyksiä. Kätkätunturin eli Kätkän alueen käyttö on ollut ongelmallista jo parikymmentä vuotta (ks. esim. Suunnittelukeskus 2006).

6.3 Johtopäätökset (Marja Uusitalo, Pertti Sarala ja Seija Tuulentie)

Tämän maisemaselvityksen myötä on vahvistunut käsitys siitä, että matkailukeskukset ovat monella tapaa kaupunkitaajamista poikkeavia suunnittelukohteita. Niissä on erityisiä luonnonarvoja, ja niiden elämää rytmittävät matkailusesongit, joiden mukaan taajamien infrastruktuuri mitoitetaan. Lisäksi matkailijat odotuksineen ja tarpeineen ovat muuttaneet perinteisten kyläyhteisöjen dynamiikkaa. Matkailukeskusten erikoisluonne edellyttääkin, että alueiden luonnonilmiöt, maisematekijät, paikalliskulttuuri ja kyläyhteisöt tunnetaan hyvin. Maisema on erottamaton osa sekä matkailualueen että siellä toimivien yhteisöjen ja ihmisten identiteettiä (Uusitalo 2005). Siksi maiseman huomioon ottaminen matkailutoiminnassa ei edistä pelkästään ekologisesti ja taloudellisesti vaan myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehitystä. Maiseman kestävä matkailun peruskivenä tulisi aina olla kehittämisen lähtökohtana.

Tämä selvitys on osoittanut, että matkailutoiminnalla on monimittakaavaisia ja -tahoisia vaikutuksia maisemaekosysteemiin ja paikallisyhteisöihin. Vaikutusten arvioinnissa kannattaisikin hyödyntää entistä paremmin eri alojen asiantuntijoiden tietoa ja kokemuksia sekä eri tutkimusalojen käyttämiä työmenetelmiä. Myös kaavojen taustaselvitysten sisältöä kannattaisi kehittää. Maisemasta pitäisi kuvata, ei vain sen fyysiset ja visuaaliset ominaisuudet, vaan myös moniaistisesti välittyvät tekijät sekä eri käyttäjäryhmien kokemukset ja odotukset. Erityisesti paikallisten asukkaiden ympäristöönsä liittämää kokemuksellista tietoa, ns. sosiaalisia arvoja tulisi selvittää paikallisten erityisen, ylisukupolvisenkin paikallistuntemuksen vuoksi. Lisäksi tulisi varmistaa se, että maisemakuvauksissa on tarkasteltu ihmistoiminnan vaikutuksia maisematekijöihin kestävyuden eri näkökulmista. Tässä työssä pystyttiin testaamaan ja kehittämään uusia maisema-analyysejä, mitä tavallisissa kaavahankkeissa ei yleensä voida tiukan aikataulun tai budjetin vuoksi tehdä. Selvitykseen ”investoiminen” kannattaa. Laadukkaisiin perusselvityksiin pohjautuvien suunnitelmien avulla voidaan ensinnäkin hyödyntää paremmin matkailukohteen maisemalliset vetovoimatekijät markkinoinnissa ja toiseksi turvata vetovoimatekijöiden säilyminen.

Nykytekniikalla pystytään rakentamaan yhä hankalammille alueille ja paikkoihin. Kalliit rakentamiskustannuksetkaan eivät ole hankkeiden esteenä, jos kustannukset pystytään siirtämään tuotteiden hintoihin ja niille löytyy sopiva asiakasryhmä. Vaikka rakentamisen laatuun pyritään kiinnittämään huomiota erilaisten ohjauksjärjestelmien avulla, elinkeinon harjoittamisen edellytyksiä edistetään usein poikkeusluvilla. Poikkeusluparakentaminen voi rikkoa yleiskaavojen näkemystä eheästä ja toimivasta luonto- ja kulttuurimaisemien muodostamasta kokonaisuudesta, jossa taajamarakenne on sovitettu maisemarakenteeseen visuaalisesti ja ekologisesti kestä-

vällä tavalla. Tämä taajarakentamiselle niin kaupungeissa, kunnissa ja matkailukeskuksissakin tunnusomainen ilmiö on aiheuttanut maisemamuutoksia myös Levillä ja Ylläksellä. Matkailijat ja paikallisyhteisöt kokevat muutokset usein maisemahäiriöinä tai -vaurioina.

Selvityksen tulosten toivotaan kannustavan matkailuelinkeinon ja -alueiden kehittäjiä keskustelemaan siitä, pitäisikö maisemamuutoksia seurata systemaattisemmin ja pyrkiä määrittelemään muutokselle rajoja (limits of acceptable change, LAC). Keskustelu on sikäläkin ajankohtainen, että Ylläksellä ja Levillä tavoitellaan matkailustrategioiden mukaan tuntuvaakin liki kymmenen prosentin vuotuista kävijämäärien kasvua. Lisäksi yleiskaavatarkistuksissa pyritään parhailaan päättämään siitä, miten tämä strategian mukainen lisämajoituskapasiteetti sijoitetaan. Keskusteluun eli LAC-prosessiin (Newsome ym. 2002) tulisi saada mukaan kaikki matkailun intressiryhmät, jotka yhteisymmärryksessä valitsisivat ne maisematekijät, joiden muutosta seurataan. Samalla muutoksille asetettaisiin tietyt rajat, joiden ylittymisen ei katsota olevan yleisesti hyväksyttävää. Muutoksen seuraaminen ja rajojen asettaminen auttaa tekemään ennakoivia päätöksiä maankäytöstä ja ympäristöhoidosta. Lisäksi EU edellyttää jäsenmaittensa seuraavan matkailun vaikutuksia luontoon, kulttuuriin, paikallisyhteisöihin ja aluetalouteen. Maisema-analyysi on hyvä työmenetelmä myös matkailun alueellisten vaikutusten seurantajärjestelmän kehittämisessä nostaessaan esiin muutokselle herkkiä maiseman perustekijöitä.

Selvitys osoittaa, että Ylläksen ja Levin matkailukeskusten maisemissa on Ounasselän tunturiseudulle tunnusomaisia piirteitä. Nämä yhteiset piirteet voitaisiinkin nähdä yhdistävinä tekijöinä, jotka kannustavat alueita seudulliseen yhteistyöhön sekä aluesuunnittelussa että markkinoinnissa. Kehitettävänä matkailualueena olisikin silloin koko Ounasselän tunturiseutu, jonka monimuotoisuus ilmenee paikallisina erityispiirteinä. Varmasti vain pieni osa matkailijoista tulee ”sattumalta” juuri Ylläkselle tai Leville kuluttamaan kutakuinkin samansisältöisiä ja -hintaisia matkailun perustuotteita (esimerkkinä laskettelu), joita tarjotaan joka puolella Lappia. Suurin osa matkustaa Ylläkselle ja Leville maisemien seudullisten ja paikallisten erityispiirteiden tai ainutlaatuisten tuotteiden tai palvelujen vuoksi. Selvitys on osoittanut, että Ounasselän matkailukeskuksilla on kaikki edellytykset kehittää vahvoja omaleimaisia matkailutuotteita ja –ympäristöjä niin kesä- kuin talvimatkailuunkin liittämällä ne luontoon ja paikalliskulttuuriin. Matkailutuotteen voi katsoa paikallistuneen silloin, kun tuote tuotetaan siellä missä se kulutetaan ja tuote vahvistaa mielikuvaa paikan maisemasta (Uusitalo 2005). Tällainen ainutlaatuinen tuote voi vastaavasti voimistaa maiseman synnyttämiä kokemuksia, mikä voi puolestaan pidentää tuotteiden elinkaarta. Matkailun kehittäminen voisi tulevaisuudessa perustua näkemykseen, jossa matkailukeskukset ovat osa laajemman maisemaseudun erilaisia palvelu- ja tuotekonsepteja ja toiminnallisesti, visuaalisesti ja kulttuurisesti profiloituneita kohteita. Eri keskustusten, kuntien ja toimijoiden välisen yhteistyön lisääminen on kuitenkin perusedellytys tavoitteen saavuttamiseksi.

7 Yhteenveto (Marja Uusitalo, Pertti Sarala ja Seija Tuulentie)

7.1 Ounasselkä – maisemaekosysteemin selkäranka

Elävä matkailumaisema -maisemaselvityksessä on tarkasteltu monen eri tieteenalan menetelmin ja monipuolisin aineistoin Länsi-Lapissa sijaitsevan Ounasselän tunturiseudun ja siellä etenkin Levin ja Ylläksen matkailukeskusten maiseman perustekijöitä. Selvityksessä on pyritty hahmottamaan yhteiset seudulliset piirteet ja toisaalta paikalliset erityispiirteet. Suomen Lappia voidaan pitää yhtenä Euroopan vetovoimaisimmista luontomatkailualueista. Lapille, kuten monille muillekin kansallisista keskuksista etäällä oleville alueille, matkailulla elinkeinona on erityisen suuri merkitys. Lisääntyvän matkailun ja luonnonympäristön suuren merkityksen vuoksi matkailun kestävyys eri aspektit ovat olleet erityisen tarkastelun kohteena tässä maisemaselvityksessä. Selvityksessä on tutkittu Ounasselän tunturiseutua ja pohdittu Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kasvustrategioita tutkimuksissa saatujen tulosten perusteella.

Ounasselän tunturiseudun maiseman perusrunko muodostuu Muonionjoki- ja Ounasjokilaaksoista ja niiden väliin jäävästä laajasta vedenjakaja-alueesta. Ounasselän tunturijono ja vaarojen selänteet ovatkin maisemaekosysteemin selkäranka ja yhdistävä tekijä. Monimuotoisuuden taustalla ovat geologiset tekijät ja luonto, jotka ovat luoneet erinomaiset puitteet matkailun kehittymiselle Länsi-Lapin alueella. Aluetta halkoo pohjois-eteläsuunnassa tunturijakso, josta pistää itään Leville länsi-itäsuuntainen tunturijakso. Tunturit antavat maisemalle oman erityispiirteen ja luovat voimakkaan kontrastin suhteessa alavien alueiden suo-, järvi- ja havupuumetsämaisiin. Maaperä koostuu moreenimaiden ja soiden vuorottelevasta kuvioinnista, lajittuneen aineksen muodostumien ollessa vähäisempiä. Paikoin korkeidenkin (yli 700 m mpy) tunturien säilymistä on edesauttanut alueen sijoittuminen toistuvasti Skandinaviaa peittäneiden mannerjäätiköiden keskusalueelle. Jäätiköiden liike ja eroosio ovat olleet vähäisiä, jolloin alueella ovat säilyneet mm. kymmeniä metrejä paksut kallion rapaumakuoret ja useiden jäätiköitymisvaiheiden moreenikerrokset. Viimeisen Veiksel-jääkauden loppuvaiheesta on merkinä monet jäätikön liikkeen suuntaiset maaperämuodot, kuten moreeniselänteet, harjut, kurut ja saivot sekä tunturien rinteiden sulamisvesiuomastot.

Ounasselän ilmastolle tyypillisiä ovat pitkät, kylmät talvet sekä viileät ja lyhyet kesät, mutta erilaiset sääilmiöt tuovat vaihtelua olosuhteisiin. Toisinaan alueella vaikuttaa Euraasian mantaireinen ilmasto talven pakkasennätyksineen tai kesän helleaaltoineen. Sekä kasvillisuudeltaan että eläimistöltään Ounasselän tunturiseutu on monimuotoinen alue. Kasvillisuuden osalta tunturipaljakoilla ja rakkakivikoissa viihtyvät arktiset lajit ja tunturien välisissä kuruissa eteläiset lehtolajit, jotka ovat levinneisyysalueensa pohjoisrajalla. Sama pätee eläimistöön: alueella kohtaavat eteläisen, itäisen ja pohjoisen faunatyypin lajit. Esimerkiksi lintulajimäärä on varsin suuri, sillä alueella pesii noin 115 Suomen 235 vakituisesta pesimälintulajista. Matkailukeskusten lajisto alkaa olla tiheämmin asuutilta alueilta muistakin taajamista tuttua lajistoa.

Alueelle sijoittuvat Levin, Ylläksen, Pallaksen ja Oloksen matkailukeskukset, jotka yhdessä muodostavat koko Suomen mittakaavassa merkittävän matkailukeskittymän. Alueen matkailulla on Suomen mittakaavassa melko pitkät perinteet, sillä se käynnistyi jo 1930-luvulla ja on kehittynyt vähitellen merkittäväksi elinkeinoksi alkutuotannon rinnalle. Metsätalous on edelleenkin merkittävin maisemaseudun maankäyttömuodoista. Vajaan kymmenentuhannen neliökilometrin metsätalousalueesta yli puolet on moninaiskäytössä ja loput pelkästään puuntuotannossa. Matkailukeskusten kasvu pieniksi lomakaupungeiksi alkoi 1960-luvulla, ja tämä kehitys on entisestään kiihtynyt 1990-luvun alun taloudellisen taantumien jälkeen. Alueella on Kolarin, Kittilän,

Muonion ja Enontekiön kuntakeskukset. Matkailukeskusten vetovoimatekijöitä ovat luonnonläheisyys, omaleimainen luonto, monipuoliset harrastusmahdollisuudet, hyvät reitistöt ja palvelurakenne sekä hyvä saavutettavuus. Toiminnan painopiste on ollut vuosikymmenien ajan talvi-matkailussa, mutta viimeisen vuosikymmenen aikana myös kesämatkailu on vilkastunut palvelutarjonnan monipuolistuttua ja luontopolkujen sekä opastuskeskusten rakentamisen myötä.

7.2 Ylläs – kylien keskellä

Ylläksen alue todetaan selvityksessä geologisilta puitteiltaan otolliseksi luontomatkailulle ja sen kehittämiseksi. Helppo saavutettavuus ja hyvät opasteet sekä viereinen kansallispuisto tarjoavat hyvät mahdollisuudet geologiaan tutustumiselle. Rakentamiseen liittyen maa-aineksen otto ja suoalueiden kuivattaminen uhkaavat harjumuodostelmia ja soita. Ylläksen maisemarakenteessa on paljon laki- ja ylärinnealueita. Nämä alueet sietävät rakentamista ja muuta käyttöä alarinteitä heikoimmin ja siten matkailukeskusten laajenemista näille alueille pitäisi tarkastella kriittisesti. Alarinteiden vähyys rajoittaa Ylläksen matkailukeskusten laajenemista.

Alueen yleisimpänä maalajina hiekkamoreeni muodostaa yleensä kantavan rakennuspohjan, jolle tiet ja kunnallistekniikka voidaan perustaa ilman erityistoimenpiteitä. Äkäslompolonjärven pohjois- ja itärannan sekä Ylläsjärven alueen karkearakeiset lajittuneet maalajit muodostavat rakentamisen kannalta parhaimman ja kustannuksiltaan edullisimman maapohjan. Samalla ne toimivat pohjaveden muodostumisalueina ja juomaveden lähteenä. Sekä pohja- että pintavedet osoittautuivat thedyissä mittauksissa hyvälaatuisiksi. Alavien alueiden hienorakeiset maalajit, hieno hiekka ja siltti (hieno hietta) sekä turve ovat rakentamisen kannalta hankalia tai rakennus-alustana lähes käyttökeltottomia. Ylläksen alueella on runsaasti kulutusta heikosti tai melko heikosti kestäviä kuivia mäntykankaita. Kuitenkin Ylläksen alueen reitit ovat pääosin hyvässä kunnossa, vaikkakin herkillä alueilla on havaittavissa voimakasta kulumista pinnoittamattomilla osuuksilla.

Ylläksen matkailurakenteen kulmakiviä ovat Yllästunturin ympärille sijoittuvat kyläkeskukset, jotka ovat suhteellisen etäällä toisistaan ja erilaisia, ja siksi muodostavat itsenäiseksi katsottavia osakeskuksia. Kylät ovat alkaneet tehdä yhteistyötä maankäytössä vasta viime vuosina, ja maankäyttöä on ohjattu pääasiassa rantakaavoin. Kaava-alueiden yhdyskuntatekniikan toteutus on ollut pitkään vailla kokonaisvaltaista suunnitelmaa ja kaava-alueet ovat rakentuneet väljiksi. Ylläksen maisemakuva on monimuotoinen ja luonto- sekä kulttuurivaltainen. Maisemakuvallisesti suurimpia haasteita ovat laskettelutoimintojen sijoittaminen ja maarakentaminen Yllästunturin molemmin puolin. Uhkana voidaan pitää uusien loma-asuntojen ja matkailua palvelevien rakennusten sijoittamista ylärinteelle, suojametsävyöhykkeelle tai sen yläpuolelle. Tuolle alueelle rakentamisen maisemakuvalliset vaikutukset ovat huomattavia. Kulttuuriympäristöt ovat Äkäslompolossa pirstoutuneempia kuin Ylläsjärven kylässä, jonka perinteistä viljelymaisemaa uhkaa kuitenkin metsittyminen. Äänimaisemat ovat monimuotoisia ja pääosin luontovaltaisia, melutason ylitykset ovat vähäisiä.

Ylläksellä sekä paikalliset että matkailijat arvostavat samantyyppisiä asioita: kansallispuistoa, lähituntureita, kylärakennetta ja uutta kylät yhdistävää maisematietä. Huolena on molemmilla ryhmillä luonnon etäännyminen, kylärakenteen muuttuminen voimakkaan rakentamisen seurauksena ja moottorikelkkailun aiheuttama melu sekä sen ja muiden uusien toimintojen vaatimien reittien sijoitus.

7.3 Levi – matkailun monitoimikeskus

Levin vahvuuksia matkailun näkökulmasta ovat hyvä saavutettavuus ja hyvä reitistö. Geologisesti Levi ei ole yhtä edustava kuin Ylläs, mikä alkuperäisen luonnon häviämisen kanssa vähentää Levin vetovoimaisuutta. Opastuskeskustoiminnan ja ylipäänsä alueen luontoinformaation lisääminen voisi kasvattaa luontomatkailijoiden kiinnostusta kohteeseen. Yhtenä Levin vahvuuksista voidaan pitää sitä, että Ounasselän kaukomaisemia pääsee katselemaan helpommin täällä kuin Ylläksellä.

Levin maisemarakenteelle on tyypillistä alarinnevaltaisuus. Alarinteet ovat muutosta parhaiten sietäviä alueita, ja näille alueille nykyinen loma-asutus onkin pääasiassa keskittynyt. Potentiaalisia rakentamisalueita on Levin keskuksen läheisyydessä enemmän kuin Ylläksellä. Alarinteillä maapohja on hiekkamoreenia, joka on rakennettavuudeltaan hyvää tai kohtalaista ja muodostaa yhdessä pienialaisten lajittuneiden hiekkakerrostumien kanssa alueen hyvälaatuiseen pohjavesivaraston. Mittaukset osoittivat myös Levin pohja- että pintavedet hyvälaatuisiksi. Levin ylärinteiden kallio- ja rakka-alueet ovat sen sijaan rakennettavuudeltaan heikkoja ja rakentamiselle kalliita. Levin aluetta hallitsevat kuivahkot mäntykankaat ovat melko heikosti kulutusta kestäviä ja siksi reitit ovat paikoin hyvin kuluneita. Lisäksi Levitunturin reittilinjauksissa on ongelmia runsaan rakentamisen vuoksi. Kätäkätunturi Levin keskuksen vieressä tarjoaa matkailijalle erämaaisemman ja rauhallisemman luontokokemuksen, koska luontopolut ovat siellä pääsääntöisesti hyvässä kunnossa ja alueella ei ole laskettelurinteitä eikä voimakasta rakennustoimintaa.

Levin maisemakuva on monimuotoinen ja luontovaltainen. Maisemakuvan kannalta ongelmia ovat kuitenkin kaava-alueiden keskeneräisyys ja tiiviys. Paikoin rakentaminen pirstoo viheralueita. Nämä ongelmat ovat tyypillisiä kaupunkitaajamille. Myös kulttuuriympäristöt ovat pienialaisia ja pirstoutuneita ja perinteinen kylämaisema on häviämässä Levin maisemasta. Äänimaisematutkimus osoitti Levin olevan melko meluisa, vaikkakin äänimaisemat olivat monipuolisia.

Sekä paikalliset että matkailijat arvostivat Levin luonnonmaisemia ja erityisesti Kätäkätunturia pidettiin arvokkaana alueena. Uhkia ovat kylärakenteen katoaminen ja kaiken erämaisuuden häviäminen. Lisäksi sekä matkailuelinkehityksen että paikallisten maanomistajien näkökulmasta Kätäkätunturi on ongelmallinen, sillä monet maanomistajat haluaisivat siitä retkeilykäytön lisäksi myös taloudellista hyötyä joko metsätaloustoiminnan tai matkailurakentamisen muodossa.

Levin aluesuunnittelu on ollut kunnan aktiivisen maankäyttöpölytiikan ansiosta pitkäjänteisempää ja kokonaisvaltaisempaa Ylläkseen verrattuna. Mm. sen takia aluerakentaminen on ollut nopeaa ja kaava-alueet on toteutettu paikoin suuremmalla tonttitehokkuudella. Siksi Levin rakennetun ympäristön yleisilme on kaupunkimaisempi ja samalla yhtenäisempi. Samalla Leviä on kehitetty monipuoliseksi toimintakeskukseksi.

7.4 Maisema-analyysit kestävän kehityksen turvaajina

Tämä maisemaselvitys osoittaa, että vaikka matkailukeskukset muistuttavat kaupunkitaajamia, ne ovat suunnittelun kannalta kuitenkin hyvin erilaisia kohteita. Erityiset luonnonarvot, elämää rytmittävät matkailusesongit ja perinteiset kyläyhteisöt, joiden elämää matkailijat muuttavat, ovat keskustien olennaisia piirteitä. Nämä piirteet pitää suunnittelijan tuntea hyvin, jotta ekologinen, taloudellinen ja myös sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys pystytään saavuttamaan sekä toteuttamaan eurooppalaista maisemayleissopimusta. Maiseman matkailun peruskivenä tulisi

olla kehittämisen lähtökohta. Tutkimukseen pohjautuvalla maisema-analyysillä voidaan saada kestävä pohja matkailun kehitykselle.

Oleennaista on, että matkailun eri kehittäjätahot toimisivat yhteistyössä ja ottaisivat huomioon eri intressiryhmien näkemykset, jotta yhteisymmärrykseen kehityksen suunnasta päästäisiin. Ounasselän alueen maisemissa on kaikille keskuksille ja koko alueelle yhteisiä piirteitä, joiden varaan matkailua voitaisiin rakentaa yhteistyössä. Uusille paikallisen luonnon ja kulttuurin varaan rakentuville matkailutuotteille on hyvät edellytykset alueella, mutta matkailun laajeneminen vaatii myös entistä perusteellisempaa keskustelua maiseman ja paikan muutoksista ja muutosten hyväksyttävistä rajoista.